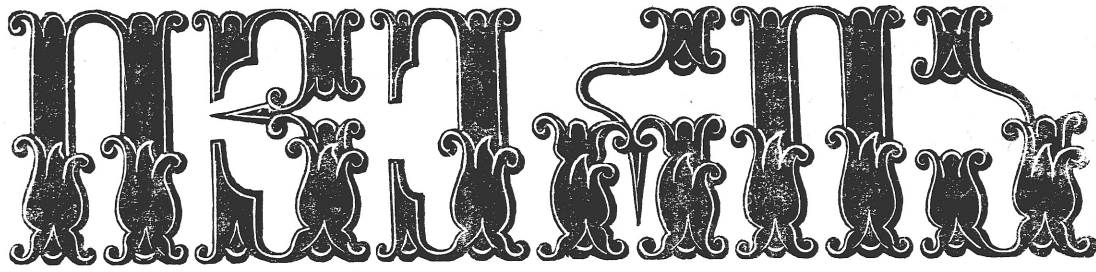

წელიწადი
პირველი

21 ივლისი
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

გამოდის ხუთშაბათობით

ხელის მოწერა: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩისზე, შიოკვის სახლების ზემოდ. № 5 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

„ივერიის“ ფასი 1877 წელს.

თბილისის, გავსაზნით და გავსაზნელად... 6 მან. —
თითო ნომერი — 1 მან. კაპ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწორებს და შე-
მოკლებს დასაბუჯდომ გამოცხადებულ წერილებს.
განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.

მსურველთ შუემდლიანთ მოითხოვონ „ივერიის“ პირველის ივლისიდან პირველს მომავალს იანვრამდე. ფასი ამ ექვსის თვისა ოთხი მანეთია.

დასვედრია, და ევკლასთვის მოულოდნელად სოფ. სანკიო-
ის მივიდა, ბაღვანის მთების იქით. ესაა შიგნით რუსე-
ბის სელშია და კანანლივიც, ე. ი. ზემოსსენებული
დიდი გზა, რომელზედაც უმთავრესს ჯარს შექმლება და-
უბრკოლებლივ გადაიაროს მთები, დაუბრკოლებლივ —
მეთქი რადგანაც ოსმალოს ჯარი ამ გზაზედ კერაფერს
დაბრკოლებას კვლავ მისცემს რუსებს. რაკი უმთავრესი
ჯარი მოეწევა ღენ. გურგას, რუსებს ცოტადა უგლდე-
ბათ აღრიანაზოლამდე, რომელსაც ოსმალეთი დიდს
სიხქარით ამცგრებს.

სადიებელი: I. აღმოსავლეთის ომიანობის შესახებ —
II ომის ამბები. — III. საზოლიტიკო მიმდინაევა. — IV ოს-
მალოს საქართველო. — V. ბრძოლა ომის დასაწყობ-
ლად (შედეგი). — VI. გაზეთებიდან ამოკრეფილი ამბები.

აღმოსავლეთი ომიანობის შესახებ.

ბაღვანის ნახევარ-კუნძულზედ, როგორც მოგეს-
სენებათ რუსეთის საქმე ძალიან კარგათ მიდის. იქაუ-
რმა მხედრობამ ისეთი სერხი და ასტატობა გამოიჩინა,
რომ სტანოლის მთავრობა ცოტად თუ ბევრად დააფთ-
სო. მეტადრე ბაღვანის მთებზე გადასვლამ მეტად შეაწუ-
ხა ოსმალეთი და დააფიქრა. მართლა და ძალიან მოსერ-
ხებული და ოსმალებისათვის მოულოდნელი საქმე იყო
ეს გადასვლა. ტირნოვიდან ბაღვანის მთებზედ დიდი
გარდასავალი გზა გაბრკოვდა მიდის და ბაღვანის იქითა
მხარეს სოფ. შიგნას და კანანლივიში ჩადის. რადგანაც ტირ-
ნოვიდან ბაღვანის მთებზედ მხოლოდ ეს ერთი გზაა
ფართო და ჯარისათვის გასავლელი, ოსმალებსაც ეგო-
ნათ, რომ რუსის ჯარი უთუოდ ამ გზაზედ გადაივლის,
რადგანაც სხვა გზები ვიწრო ბილიკებია და ძნელი გასა-
ვლელია ჯარისათვის. მაგრამ შეჭვდნენ. ღენერალმა გუ-
რამ თავისი გუნდი ისეთ ვიწრო ბილიკებზედ და ოღრო-
ხლოდ აღვილებზედ გადაიყვანა, რომ არც ერთი ოსმალი არ

ერთის სიტყვით რუსეთის საქმე ბაღვანის ნახევარ-
კუნძულზედ ძალიან კარგათ მიდის მეთქი, და ამის გა-
მოისობით არამც თუ მარტო ოსმალეთის მთავრობა
არის შეწუხებული, არამედ სხვა სახელმწიფოებსაც დიდი
მოძრაობა და ფანტაზიური ეტეობათ. ეს მოძრაობა ჯერ
ღუნაის გადასვლის თაობაზედ გაიმართა და ესაა რაღა
თქმა უნდა, რომ უფრო გაძლიერდება, რაკი რუსის ჯარი
შიგ ოსმალოს შუაგულში დაიწეობს სიარულსა. ამას წი-
ნად ხმა გავარდა, რომ ავსტრო-გერმანია რუსეთის წინაა-
ღმდეგ ზავს დაეძებს ინგლისთანაო, მაგრამ გერმანია
უშლისო. ბისმარკს თითქო ეთქვას, რომ თუ ავსტრია
ბოსნიასა და სერბიას დაიჭერსო, გერმანია ბოგემიაში
შევაო. მართალია ეს თუ არა, სწორედ არცინ იცის. მაგ-
რამ ის კი ნამდვილია, რომ ავსტრია ჯერ-ჯერობით არა-
კითარ მოქმედებას რუსეთის წინააღმდეგ არ იჩენს;
იგი თვის წინააღმდეგობას მხოლოდ სიტყვით აღი-
არებს და იმასის — მე არც იმას შევიწინარებო, რომ რუ-
მინამ ღუნაის იქითა ნაზირას რომელიმე ადგილი დაი-

ჩემოთნა, არც სერბიის გამატყუებლად და არც იმასთნა, რომ მდ. სავანედ რომელიმე მძლავრი სასულემწიფოთნა გაიძროთნა. ახლან თქვენ თითონ გამოცინით ეს წინააღმდეგობასა ნიშნავს თუ სხვას რასმეს. მხოლოდ ის კი არ უნდა დაივიწყოთ, რომ არავის არა ჭსურს თავის მეზობლის გამძლავრება და გადადება. გარდა ამისა ზოგი ამბობს (იქნება ჭორო იუოს), ვითომ ავსტრიის დიდი ხანის რაღაცა პირი მიუცნია რუსეთისათვისთნა.

მართალია, ავსტრია დიდ მზადებაშია და ჯარით გამოიყვანა სამძლავროდ, მაგრამ მას ჯერ-ჯერობით არავითარი საბუთი არა აქვს ესლავი ჩაერიოს საქმეში და ესლავი დაიჭიროს ბოსნიის და ჭერცოვინის. ავსტრიის მთავრობასთან დახლავრებულ პირთა სიტყვით ავსტრიის პოლიტიკა ჯერ-ჯერობით შემდეგში მდგომარეობს: ორში ერთი—ან ოსმალეთი დამარცხებული გამოვა ომიანობიდან და მისი სასულემწიფოთნა იქნის იცვლის, ან არა და ოსმალეთი გამარჯვებს და მისი განწყობილება და საქმი იგივე დარჩება, როგორც აქამდისინ იუო. პირველ შემთხვევაში ავსტრი-ვენგრია მშინვე დაიჭერს ბოსნიისა და ჭერცოვინისა და თავის მივარებლობის ქვეშ აიყვანს იმავ საბუთით, რა საბუთითაც ამ ჟამად რუსეთი ბოლგარი—ის ისევე ბედზედ მოქმედებს. მეორე შემთხვევაში თუ კი ოსმალს საქმე არ შეიცვლება, ავსტრიის არავითარი მიზეზი არ ვქნება დიჭიროს ზემოსსენებული ქვეყნები. მშინადად, ვიდრე ოსმალეთის საქმი ასე თუ ისე არ გადაწყდება, ავსტრიისათვის სრულებით საქმი არა არის ბოსნიისა და ჭერცოვინის დაჭერა, და საქმეში გარევა.

მართლაც რომ ავსტრი-ვენგრია არავითარი წინააღმდეგობა არ გამოიჩინოს რუსეთისადმი, საკვირველი აქ არა იქნება. ავსტრი-ვენგრია თავისი ჭირი აწუსებს: მისი მთავრობა მხოლოდ იმასა ურუნავს აგები როგორმე ჩემი ორად გაყოფილი სასულემწიფოთნა შევიმაგრეოთ და ან ერთი ნაწილი არ გამოცალას სელიდგან, ან მეორე და ამის გამო ხან ერთს შექსცინის პირში ხან მეორეს. ამ სახით მის მოქმედებას ორწევალ-შუა დგომა ეტეობა. საზოგადოება რომ რომელსამე მიდრეკილებას დაადგება, მთავრობაც იმ მიდრეკილებას აჭეებს სოლმე, თითქო იმავე აზრისა იუოს; გულში კი ერთი და იგივე ურუნავს წადილი აქვს:

რაცა მაქვს ის შევიჩინოთ და თუ სხვამ რამე შეიძინოს აგები მეც რასმეს გამოვრჩეო. ამის შემდეგ

რად უნდა გვიკვირდეს, რომ ავსტრი-ვენგრია რუსეთისადმი წინააღმდეგობა არ გამოიჩინოს, თუ კი ხელახს რომ ეს წინააღმდეგობა მის წადილს ვერ აუსრულებს. თუ ავსტრია, იტყვის მკითხველი, რუსეთის წინააღმდეგი არჩის, მაშ რაღათ იმუქრება და ამბობს: რა დღესაც სერბია ომში ჩაერევა, იმავე დღეს ჩემ ჯარს სერბიაში შევიყვანო? პირველი ესა რომ ვინ უშლის სერბიის ჩაერევას ომში, ამისი არც მე ვიცი ნამდვილად, არც შენ, მკითხველო. მეორე ისა, რომ ავსტრი-ვენგრიათისათვისც ის არის სამჯობინარი რაც უფრო ცოტა მოცილე გამოხდება მაშინ, როცა საქმი თავის დასასრულზედ მიდგება. სერბიელნი ამბობენ: ამოდენა მსხვერპლი დაესდეთო, ამოდენა სისხლი დავლავრეთო, ამოდენა მამულის შვილი დავგარეთო სლავიანების განთავისუფლებისათვისთნა, და ნუ თუ მომავალში ჩვენც ვეროვანი ადგილი არ გვექმნება საქმის გადაწყვეტაშიო. ამა რა სასამოვნოა ამის გაგონება ავსტრიისათვის? რუმიის საქმეც ამ გვარია. რუმიელიები ამბობენ: ეს რა სულელურ მდგომარეობაში ჩავევადითო: ოსმალეთს ომი გამოვუცხადეთო და გვეუბნებიან დუნაის იქითა ნაპირას კი ნუ გადახვალთო. რუმიელიებსაც უნდათ საქმის გადაწყვეტის დროს თავისი ხმა იქნინონ. რასაკვირველია არც ეს არის სასამოვნო მოცილეობისათვის. რუსული გაზეთები კი თავისას იმხინა: დახე ამ წვეულ ავსტრიას, ავი აზრეოლებს სერბიისა და რუმიისას რომ არ მოგვეშველანო. ის კი არათუ... მაგრამ ამზედ სხვა დროს მოვილაპარაკებთ.

დუნაის მხედრობის წინ წადგომამ ინგლისსაც უფრო აცქეპტინა, როგორც ეტეობა მისი საომარი ხომალდები თან და თან სტამბოლს უხლოვდება, მაგრამ ჯერ კი არავითარი გარდაწყვეტილი მოქმედება არ გამოუჩინა. რუსის ჯარი საცაა ადრიანპოლამდე მივა და ინგლისი რაღას უცდის, თუ კი ოსმალეთისათვის თავი სტევიან? ნუ თუ უკვლას წინააღმდეგ ქქონია გამომჩინებულად, ვინ რა უნდა ირგუნოს?

ინგლისის ოფიციალური გაზეთები სულ იმას იმხინა. რომ ინგლისი აი ესლავ უნდა ჩაერიოს ომშიო, რადგანაც მეტე გვიანდა იქმნებაო. სხვა სასულემწიფოთნამაც რომ ხმა არ ამოიღონ და ინგლისი მარტოც რომ დარჩეს მაინც რუსეთს წინ უნდა დაუდგეს და თავისი საზოგადოება დაიცვასო; მთავრობამ ესლავი უნდა გამოუცხადოს რუსეთსთნა, რომ მას სტამბოლში ინგლისის ჯარი

დაუხვდება. მეორეს მხრით სხვა ზომიერი გასეთები კი ამბობენ, რომ რუსებს სტამბოლამდე ჯერ ბევრი ავღანთა და ინგლისის საზღვრებსა ჯერ აწაკითარი ვნება არ მოეღოს. ყოველივე ეს ახალი ამბავი არ არის. მიიღებს ინგლისი მონაწილეობას რაში თუ არა? ეს საგანი დღესაც იმავე საბურველ ქვეშ არის, როგორც ამ სმის თვის წინად იყო.

მ ა მ ს ა მ ბ ბ ი .

— 5 მკათათვეს ღენერალ გურგოს სოფ. შიბკა დაუბრუნა და ის მთის დიდი გადასავალი გზა, რომელიც ამ სოფელზედ არის გაყვანილი.

— 16 მკათათვეს ღენერალი ლორის-მელიქოვი ქურჭი-დარის ბანაკიდან გამოვიდა და მტრის ბანაკის სიმკრენი დაუთვალა რეზი ვინიკევიძე. დიდ იანგის მთასთან შეტაკების მტერს და ჩვენებს გაუმარჯვნიათ. ჩვენი ერთი აფიცრისა მკვდარი და 4 დაჭრილი, 46 ჯარის კაცია დაჭრილი და 4 მკვდარი.

— რუმინის ერთი დივიზია დუნაის იქითა ნაშინას გადასულა და ნიკოპოლის გუშავად უნდა დადგეს.

რამდენა სიმხდრე მინისტრი გაუგზავნაოთ სტამბოლამდე შემდგომი იმის შესატყობლად თუ რა მიზეზი იყო, რომ რუსები ეტრე ადვილად გადავიდნენ დუნაისს. ამ საგანზედ ინგლისის გასეთი „Standard“ აიწეს იწერებს: „რუსები რომ დუნაისს გადავიდნენ დაუბრუნებლად და სწრაფად მიიმართნენ სისტოვისაკენ, ამ ამბავმა ძალიან შეაწუხა სტამბოლი და სრულად დაავიწყო ის კაი ამბები, რაც ამ ბოლო დროს მცირე აზიიდან მოვიდა. ერთი ახალგაზდა ინგლისის აფიცრის, რომელსაც თავისი თვლით უნახავს რუსთა გადასვლა დუნაისზედ, ამბობს, რომ რამდენიმე დღის განმავლობაში შემთხვევაში გაუგებარია. სისტოვასში იყო ათასი კაცი რამდენა, ახლის თოვლებით დაინარღვეული, და რამდენიმე წარბაზანი. მაგრამ ამათ არაფერი დასრულდება არ მიუციათ რუსთა თვის, რომელიც დიდის ნაკებით გამოდიოდნენ დუნაისს, მაშინვე დაანებეს თავი ქალაქსა და წავიდნენ ასე, რომ თოვლიც არ უსრულიათ. რამდენა ჯარის უფროსი იმით მართლუფლებს თავს, რომ მე ბრძანება არა მქონიაო რუსისს ჯარს შეგებულევიყო. სტამბოლში კი ამ უფროსს აბრალებენ, რომ რუსებისაგან მოსუილუფაო ისე როგორც არტანის კამენდარტო. ხონთაქარი ამ ამბავზედ ძალიან ცუდ გუნებაზედ შეიქმნა და მაშინვე შეჭყაჩა მინისტრები თავის სასახლეში. ხონთაქარმა ჭკითხა როგორ

როგორადო ახდულ ქერმის, რომელსაც სამასი ათასი (?) ჯარი ჭყავს, რომ მაგ რიგად გადმოუშო რუსები და რამდენა სომარჩი სახელი გაუტყხაო. მინისტრებმა ზასუნად მიუბრუნეს, რომ ჩვენ არ ვიცით რაო, ეგ ახდულ-ქერმისსა საქმეაო. ხონთაქარმა მაშინვე ტელეგრაფით მოჭკითხა ახდულ ქერმის ამისი ზასუნის. ახდულ-ქერმისს ზასუნის მიანხლებით ეს იყო: „რევედრები თქვენს დიდებულებას არ შეგსწუხდეთ მასზედ, რომ რუსები დუნაისს გადმოვიდნენ; ამას არასფერი მნიშვნელობა არა აქვს. მე ძალიან გარკი ზღანი მაქვს შედგენილი, ისეთი ზღანი, რომლისაგან რუსები უკუჭკეულად დამარცხდებიან სრულიად ასე რომ არც ერთი იმათი კაცი, დუნაისზედ გადმოსული, თავის ქვეყანაში ცოცხალი კედარ დაბრუნდება. მხოლოდ ამას ვითხოვ თქვენის დიდებულებისაგან ნება მომცეთ ჩემი განზრახვა ავასრულო და სტამბოლის ბატონებს უბძანოთ, რომ ნუ ერევიან ჩვენ საქმეში და ნუ მიშლიან ჩემის განზრახვის აღსრულებას.“ ამ ზასუნსაც კერ გაუკოთა გული ხონთაქარსა და ამიტომ რამდენჯერმე ტელეგრაფით მოსთხოვა ახდულ ქერმის შენი ზღანი მანობეო, მაგრამ ახდულ-ქერმი დიდს უარზედ დადგა და მოჭსწყა, რომ ხონთაქარი ან სრულიად მე უნდა მენდობოდესო, ან არა და სხვა გამოგზავნოსო ჩემს ადგილასო. მაშინ ხონთაქარმა თვით მოინდომა დაშქარში წასვლა, რომ ახდულ ქერმისს ზღანი გაესინჯა, მაგრამ რედიო-ოფისში უჩრია შენი ამ დროს იქ წასვლა ცუდიაო, მე გამგზავნეო, ყველაფერს შევიტყობო და გაცნობეო. სხვა მინისტრებმაც, რომელთაც რედიო-ოფისის თავიდან მოშორება იმათ, უჩრია რედიო-ოფისის გაგზავნა. ხონთაქარმა მცირეს ტოკვის შემდეგ ამაზედ თანხმობა გამოაცხადა და რედიო-ოფისს ახდულ ქერმითან გაისტუმრა. რედიო-ოფისს ხონთაქარმა ნება მიჭსცა შეიტყე ახდულ ქერმისს ზღანიო და რაც საჭიროდ დაინახო, შეჭსცვალო.“

— ზვიინის რმის თაბაზედ აიწეს იწერებთან ინგლისურს გასეთში „Times“: „დიდის 11-ს საათზედ რუსის ათი ბატალიონი რც-და-ერთის წარბაზნით იერიშით მოვიდა რამდენა სიმკრეზედ, საცა შეიღმეტი ბატალიონი იყო ექვსის მინდვრისა და ექვსის მთის წარბაზნითა წინამძღოლობის ქვეშ არზრუმის გუბერნატორისა იზმილ ფაშისა და ფაზი-ფაშისა (ღენერალ-კოლმანი). რამდენა ჯარმა იერშს გაულო დაღამებამდე და დაღამების შემდეგ რმც შეჭსწყდა. რუსებს უკან დაწვეინეს და დიდი წარალიც მიავყენეს. რუსების წარალი გამოარიცხულია 1500—2000 კაცამდე. რადგანაც მუსა-ოფისმა თავის ათასის ცხენოსანითა რმს კერ მოასწრო, ამის გამო რამდენა მოუცდათ სრული საზღვრო

ბა გამოეცნათ ამ გამარჯვებულად. შედარებით რამდენიმე ნაკლები ზარალი მიეცათ, სულ 600—800-მდე გაცი დაუზარალდათ. ჯარის-კაცთა ძალიან გარკვეულ იომეს, ღერეალ კოლმანის (ფაზი-ფაშისა) ვაჟკაცობას და გამგებობას ეგვილანი აქებენ.“

— ინგლისის გაზეთში „Morning-Post“ ჰსწერია: მას აქედ, რაც რუსეთის განზრახვას ფარდა ახსნა ბოლგარიელთადმი რუსის სელმწიფოს ცირკულარითა, მას აქედ რაც რუსებმა რუმულებში ზარბაზნების სროლით სხეულთა სადგურნი არ დაინდეს და სისტრავი (?) აიგლეს შეუბრალებლად, ჩვენ იმედი გვაქვს რომ ყოველივე ეს დასწიფისი რამის ხალხთა განთავისუფლებისთვის გაცხადებას უოკელს ეჭვს შესახებ ინგლისის და რუსეთის ბოლიტიკისა. ვასტრებისა და ინგლისის მხრით შეუნდობელი ცდომილება იქნება, რომ ამით მხარი არ მიჭსტენ ერთმანეთს იქ, სანამ ამოღება საერთო ინტერესებისა ფეხზედ წამოყენებული ერთად მოქმედებისათვის.“

— ამ ბოლოს დროს იმისთანა ხმა დავარდა, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ მართალი გამოდგა ამბობენ ნამიქ-ფაშას, რომელიც რედიფ-ფაშას თან გაჭყვას. შემდგ ერთი მეტად საჭკობანი საქმე მიანდეს. ამისთვის მიუნდვიათ, თუ რამდენად ჯარი ბოლგარიაში რომელსაქმე დიდს რამში დამარცხდეს, მაშინვე უშუამავლად ზირ-და-ზირ რუსეთს მორიგებაზედ დაუწყე საუბარი. თუმცა მორიგების თაობაზედ ევროპაში კანტი-გუნტად ლაზარაკობენ, მაგრამ შემოხსენებული ამბავი მაინც უსაბუთოდ არ დაიჯერება.

— მორიგებაზედ რომ ხმები დადის, აი იმის თაობაზედ რა ჰსწერია გაზეთს „Presse“-ში: „დღეს ნამდვილად სხვა და სხვა მხრივად მოვიდა ამბავი შერიგების თაობაზედ. ამის შესახებ ამბები ერთმანეთს ზირდაზირ ეწინააღმდეგებინ მხოლოდ იმაში, რომ ზოგნი ამბობენ რუსეთმა დაიწყო მორიგებაზედ ლაზარაკობა და ზოგნი კიდევ ამბობენ, რომ სონთაქრის სასახლეში ჰსტენსა მორიგების საჭიროება. მაგალითებ, „Standard“-ში (ინგლისის გაზეთის) სტამბოლიდამ ეჭვს ივლის იწერებინ, რომ ინგლისის სომხადების შემოსვლამ ბუზივის ზღვის-ყურეშია სტამბოლი მეტად განარისხა. ამ ყამად მაჭმადინთა და ნამეტნავად უმადლეს წრეში ძალიანა ჰსძულთ ინგლისნი, რომელიც იმას აეგვდინან, რომ თქვენ მარტო თქვენს საკუთარს გამარჩობაზედ ჰტიჟობთ და რამდენი თვისი კი არის ნაღვლობით. მრავალნი გაგლეინდნი რამდენი ხმა მადლდა იმისანი, რომ თუ რამდენი იძულებულ იქნება შერიგება მიათხროს, მაშინ იგი ეცდებო ინგლისი თავისის საჭმიდამ დანთხროს და თვითონ ზირ-და-ზირ მოკლავაზაკოს რუსეთსა შერიგების თაობაზედა. ამისთანა გუნებაზედ

არის თურქე საზოგადოდ მთელი სტამბოლი. თუ რა ინგლისზედ ეს უკმაყოფილები არიან, მაგრამ აქედამ რუსეთთან მორიგებაზედ კიდევ დიდი მანძილია. მეორეს მხრით არც ის ამბავია ყურადღების დიხსი, რომ კითხვით რუსის მსედრობის წინამდებარე გულში ედვით შერიგების სურვილი; უფრო მით არის ეკ ამბავი დაუჯერებელი, რომ რუსებს თავისი წესი და წილობილებს შეაქვთ ამ ყამად ბოლგარიაში. თვითონ ინგლისი კი რცტრულ შუას. იმისიც ემინიან რომ რამდენ ცდევ არ მოერიგდეს რუსეთს და იმისიცა, რომ რუსეთის მსედრობა წინ არ წავიდეს და არ დაიჭიროს სტამბოლი.“

— ტიფლისის კორესპონდენტი ნემენცურის გაზეთის „Augsburger Zeitung“ ჰსწერს, რომ სომხები დიდს ფაგა-ფურში არიან და მასკებსა შლიან. სომხები თუმცა კი ვერაფერი მომარჩი ხალხია, მაგრამ კიდევლობენ ამიერ-კავკასიაში ზირკული ადგილი დაიჭიროს არამც თუ მარტო საზოლიტიკო ასპარესზედ არამედ სამსედრო ნაწილშიაც. ამის გამო ყოველს დონისობებს ხმარობენ, რომ თავიანთ ჯურის-კაცთა უზირკულესი თანამდებობანი არგუნონ რუსის ჯარში. საწადელი აურსულდებათ თუ არა, ჯერ არავინ იცის, მაგრამ ეს კი უეჭველია, რომ ამისათვის ეხლა უკეთესი დროა.

— კორესპონდენტი „კულნის გაზეთისა“, ერთს ხმად გავარდნილს ამბავს მოკვითხრობს მასზედ, რომ კითხვით სამსედრო მინისტრი რამდენი თვისი რედიფ-ფაშა მოეწამლოთ აბდულ ქერიმთან ჩხუბისა გამო და აი ამ საგანზედ რას იწერება:

„მსედრობის განდგომა! სამსედრო მინისტრის მოწამლვა! სონთაქრის გაჭყვას! აი ეგვილას ენაზედ რა ადგას, აი რა ათრობლებს ხალხსა სასა-წარკვეთილებაში ხვარდნილს და რა უმდგრებს გუნებასა და აშოლოებს. საშინელი ამბავი სერასკიორის მოწამლისა და სარდალის ღალატისა ცნობა კენაში ვასტრის ელჩმა როგორც ნამდვილად მომხდარი და სტამბოლისაც ამხედ დაჯერებულნი არიან, თუმცა აქამოდვე ჯეროკანად დამტკიცებული არავისაგან არ არის. როგორც მოგესენებათ, წასრულს კვირას რედიფ-ფაშა წავიდა მსედრობის უმთავრეს სადგურს შემდამი და თან წავიყვანა ნამიქ-ფაშა. ბევრმა ისეთმა თავი მასზედ, თუ როგორ შესვდიან ერთმანეთს რედიფ-ფაშა და აბდულ ქერიმი; ეს კი ეგვილამ გარკვეულ იცოდა, რომ უშუალოდ, უხსურად ერთმანეთს ვერ გადაჩეხიან. სწორედ ეგრეთავე მოხდა — უთანხმოებამ დიდხანს არ აღოდინა თავი. მივიდა თუ არა შემდამს, რედიფ-ფაშამ შენიშნა, რომ რუსთა გამარჯვებულს სვლას ვერ შეაყენებს გაცი ტორტ მანობითა და ამისთვის უეჭველად აბდულ ქერიმს რომ სილი სტრის და რუმულის მეციხოვნეთა ნაწილი რუსთა წინ დასახვედრად გაეგზავნა. ჯერ აბდულ ქერიმი დაე-

თანხა და ჯეროვანი განკარგულება მოახდინა, მერე კი იმით გაათავა საქმე, რომ მარტო სუთასი კაცი გაგზავნა ბელს. ამის გამო უსიამოვნო ღაპარაკი მოჰყვიდათ აბულ ქერიმს და რედიფ-ფაშას. ორივე ერთმანეთს აბრალებდნენ დაღატობას. ბოლოს აბულ ქერიმიმ უუბარო ღონე მოიგონა მეტოქის თავიდან მოშორებისათვის და მართლაც მოწამლული ყავა. სხვანი კი ამბობენ, რომ რედიფ-ფაშა უფრო სასჯლოვანის სიკვდილით მოკვდაო: თვითონ მოკვდა თავი, რაკი დარწმუნდა რომ ღუნაიანად ოსმალეთს აღარ ეშველება რა. სონთქარის სასახლეში ამ ამბავმა ყველას თავ-ზარი დაჭსნა, ხონთქარს გული შემოჰყარა და ამბობენ კიდევ რომ მანქედ-ფაშას გაჭსნაინსა აბულ ქერიმის სასჯელში მისაცემისათა.

— ოსმალეთის სამინისტრო ამ ბოლოს დროს ბერს ჩილას ჭსწამებს რუსეთის მხედრობას მასზედა, რომ იგი მხედრობად და შეუბრლებლად ეგადება მანქმადიანებს, სცა კი შესვდებიანო. აი ამ საგანზედა რა დაუჯერებელს ამბავს იხსენიებს ოსმალთა უცხო საქმეთა მინისტრი საფეტ-ფაშა თავის ცირკულარში. „ჩვენნი მოხელენი გვაუწყებენ ჩვენ, რომ რუსის მხედრობა ბერს აკაცობას ჭსწადის იმ ჩვენს ადგილებში, რომელიც მათ დაიპყრეს. იგი ხელალებით უღეტს წაღსა, ჭბუგავს ყველაფერს და ჭსწარცვავს. აი ჩვენნი მოხელენი ამის თაობაზედა რას გვაუწყებენ: წასრულს ოთხშაბათს რუსის ჯარი მიესია სისტოვის მარცხში ერთს მანქმადიანთა სოფელს, აიკვლეს იქაურობა, გადაბუგეს საღებები და ამოხრცეს მომეტებულნი ნაწილი მშვიდობით-მყოფელის მცხოვრებლებისა. რუსები თავს დაესხნენ ექვს ამ სოფლის კაცსა, რომელიც მათ სრულად არ ეწინააღმდეგებოდნენ, ერთი იმათგანი მოკვლეს, სხვანი ტყვეთ წაიყვანეს. ექვსი სხვა მანქმადიანი, რუმეიდიამ ჰიტანში მიმავლნი, რუსის ცხენოსნებმა დაიჭირეს და დაახსეს; ერთი კი გაქრდა. ამ უბედურთა სხვაშლთა გვამნიც კი გასადეს შეპარსებულელის ქვევის საგნად; მკვდრებს თავლები დაჭსთხარეს და თავლთა ბუდნი ჰურით ამოუშვეს. რვას ოსმალთა ჯარის-კაცს ტყვეთ ჩავარდნილთა ჯონით ცუმა დაუწვეს ასე, რომ სიკვდილამდე მიალწეინეს. ამ გარსავე მხედრობას გვაუწყებენ ჩვენ აზიიდან. ათას სუთასი გომლი, რომელიც რუსის ყავასების ბარბაროზობას გამოექრნენ სოხუმიდან და თავი შეინიზნეს ტყეში, სულ ამოწოდნენ შიმშილითა. რუსის ჯარმა, არტანუჯის დამტკრმა, გამობრუნების დროს ამოხრცა ორმოც-დაათი სული ასე, რომ არც სქესათ-სოვა უფრი და არც ხნოვანობასა. მრავალი ამებუღლნი ადგილნი, რომელზედაც კი გაიარა, სულ ამობუგა. ერთი (УЧИЛИЩИЙ) სომხის ეპისკოპოზი დაიჭირეს, ხელ-ფეხნი გაუტრეს და აგრე შეურაცხ-ყოფილი თან წაიყვანეს.“

— 12 ივლისს სტამბოლიდან ოსმალეთის უცხოთა მინისტრმა ანობა ოსმალეთის ელჩებს ეკრძაში შემდეგი ახალი და, რასაკვირველია, ტყუილი ამბები: „მძალეს ჰორტას ტელეგრაფით ანობესო, რომ 7 ივლისს რუსის მხედრობა შევიდა კესტანსა და ბელოვანში, იარაღი წაართვა მანქმადიანთა და ბოლგარიელებს დაურვიცა. ამის შემდეგ მუსულმანები სულ ამოხრცვილ იქმნენ: მამა-კაცი, თუ ბაჭყები (?), მათს სადგომებს ცუცხლი წაუყიდას. აქედამა ჭსწანს, რომ რუსებს მოუწადინეთ სელალებით ამოხრცვა ყველა მუსულმანებისა, რომელთაც კი უნათ შესვდებიან. აქედამა ჭსწანს რა ბარბაროზობასაც უნდა მოელოდნენ საწყალი ჩვენი თანამოქალაქენი იმათგან, რომელნიც ხმა მალდა აცხადებდნენ, რომ კაც-მოყვარებისათვის და დევნულთა სასხელად მოკვდივართო. ჩვენ კვტი არ გვაქვსო, რომ ეკრძა სრულად გულის წურომით შერისსავს ამისთანა უღმობულობას.“

— რუსული გაზეთი „Сѣверный Вѣстникъ“-ი, ამბობს: „ამისთანა ცილის წამებანი რუსეთის მხედრობისადმი გზას ვერ ჰოულობს იმ გაზეთთა შორის, რომელიც ეკრძაში უმთავრესნი არიან. ინგლისურს გაზეთის Timse-ს ამბობს, რომ ცარიელი ლიტონი სიტყვა არ დაეჯერებო იმ მთავრობას, რომელმაც სრულად მშვიდობიანობის დროს საზარელი საქმეები მოახდინა ბოლგარიისა და მთელი ბოლგარია სისხლით მოაწვევინა და რომელმაც არამც თუ არა ღონისძიება არ იმძარა რომ დამნაშავენი დაესჯათ, არამედ თითიც არ გაანძრია იმისათვის, რომ შემდეგში მინც აღარ მომხდარიყო. თვითონ ოსმალთა აქტო, განგრობოს „Timse“-ი, წესად მიღებული ის უბრალოდ კაცის-კვლა და ახსრება, რომელსაც რუსებს აბრალებენო.“

— რუსულს გაზეთს „Сѣверный Вѣстникъ“-ს კენიდან 10 (22) ივლისს შემდეგი ტელეგრაფმა მოსვლია: „ღუნაიის ჯარში მყოფთა უცხო ქვეყნების კორრესპონდენტებმა რიცხვით ოცმა კაცმა ხელი მოაწერა მასზედა, რომ ოსმალთა მთავრობა ტყუილად ჭსდებსო რუსის მხედრობას აკად ქვევის ბრალსა.“

საზოლიტიკო მიმოხილვა

ივლისი. 16 (4) მკათათვეს ღონდონის შალატში დეპუტატმა დუქინსმა შემდეგი კითხვა წარუდგინა მთავრობას: „ჩუქულაან თუ არა გარეშე საქმეთა მინისტრის თანამემწეს წარმოუდგინოს შალატს ნამდვილი ზონი იმ პრეკლამაციისა, რომელიც რუსეთის იმპერატორმა გამოსცა ბოლგარიელთათვის? მთავრობის მიერ მიღებული ცნობა ამართლებს თუ არა Times-ის კორრექტი“

ზონდენტის სიტყვას, რომელიც ამბობს, რომ, თ. ჩეკასკის პრაქტიკის ძალით, ბოლგარიაში სამხედრო და საეკონომიკური მმართველობაში უსათუოდ რუსული ენა უნდა იყოს ხმაკრებული და მიწის საკუთრება მხოლოდ ქრისტიანებს უნდა დაუბრუნდეს. რუსული ენის შემოღება უსათუოდ რუსის მოხელეთა დანიშნვის მოსწავლეს, რადგანაც არც ერთმა ბოლგარელმა, თუ რუსეთში არ არის ნასწავლი, არ იცის რუსული ენა. თუ ყველა ეს მართალია, ჩვენი მთავრობა წინააღმდეგება თუ არა ამ გეგმის მოქმედებას რომელიც არ ეთანხმება რუსეთის, მთავრობის მიერ წინათვე აღიარებულს პირობას? უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ ყამად სამი თარგმანის პრაქტიკული-ამასა, რომელთა შორის არც ერთი მეორეს ვერ ეთანხმება. “უხედავრეუ საქმეთა მინისტრის თანხაშემწემ, ბოლგარ უხსუხსა შემდეგი: „მთავრობამ მიიღო პრაქტიკული პირობა და რა ვითარი მიზეზი არა აქვს ის პირობა წარმოადგინოთ. თ. ჩეკასკის შესახებ ჩვენს შევიტყუთ ბუნარესტიდამ, რომ მასზედ არის მინდობილი ბოლგარიის მმართველობის მომართვა და თან 400 მოხელე ახლავს. ამის მეტს ჩვენ ვერ ვერაფერს ვერ გეტყვი, რადგანაც ამ საგნის შესახებ ვერ არაფერი ამბავი არ მოგვსვლია.“

ბოლგარმა ქსთქვა, რომ მთავრობას არავითარი ოფიციალური ცნობა არ მოხვლია შესახებ რუსეთის ენისა და მმართველობის ბოლგარიაში. ამასზედ გაზეთი „Nord“ (რომელიც რუსეთის ოფიციალურ გაზეთად ითვლება) ამბობს: „ის აჩვენებს, რომელითაც რუსეთი ადგილობრივის მმართველობის წევრთა არჩევნებს, სავსოდ ამტკიცებს, რომ მას ქსურს შემოიღოს ბოლგარიაში რუსული ენა არა წესი; არამედ ბოლგარული. იმავე მიდრეკილებით დაწესდა ბოლგარიის ლეგიონი. ეს თვით მმართველობის უმთავრესი ორდანი საჭირო აღარ იქნებოდა შეტრუბურდის კაბინეტის რომ ის განზრახვა ქსინდა, რომელსაც ქსწამებენ მას ინგლისის მთავრობის ზოგიერთა წევრნი. უფ. ბოლგარმა ქსთქვა, რომ თ. ჩეკასკიმ თანათხანი მოხელე წასახლა არ ვიცით მართალია ეს რიტევი თუ არა; იქმნება გადამეტყულებია. რაც უნდა იყოს, ყველასთვის ცხადია, რომ რამდენისავე დღის განმავლობაში შემოდებელია მოიგრიფოს სავსოდ მოხელე ყველა ადგილებისათვის იმ ქვეყანაში, რომელიც საუკუნოების განმავლობაში დანაგრეული იყო ოსმალების მიერ, და მეტადრე იმისთანა განსაკუთრებულ გარემოებაში, რომელიც ამ ყამად თავს ადგა. უფ. ბოლგარმა უნდა იცოდეს, რომ რუსის მოხელენი, რომელნიც თ. ჩეკასკის ახლავს თან, სამუდამოდ არ არიან მიწვეულნი ბოლგარიაში, საკვირველია, რომ უფ. ბოლგარმა იცის ეს და მანინც მალევე იგი იმისთანა ორ აზროვნის სიტყვა წარმოთქვა.“

ამსტერი-მმართველი. ავსტრიელი გაზეთი Presse ამბობს, რომ რუსის ჯარის მიერ ბალკანის მთის იქით გადასვლის თაობაზედ ზოგი რა აზრს ადგია, ზოგი რას. ზოგი ამბობს, რომ ეს ამბავი (მთის იქით გადასვლა) უსათუოდ ავსტრიასაც გარევეს საქმეშია. ეს აზრი სრულად უსაფუძვლოა. ავსტრიამ, როგორც სხვა და სხვა სახელმწიფოებმაცა, შეიწყინა რა ეს ომი და ყოველ მის საქმეს მშვიდობიანათ უუარესა. როდესაც ამ ომს საზოგადოებრივი შედეგი მოჰყვება, მაშინ რასაკვირველია ავსტრიაც, როგორც მთელი ევროპა, თვის ზედმოქმედებას გამოახსენსა.“

— გაზეთს პრაგმაში შემდეგი ქსწერია: „ცუდი დღე დაუდგათ მადიარებს (კვანტილებს). რუსები ცინი-სიმეტილებს იღებენ დუნაისზედ, ბალკანის მთის იქით გადადიან და აღინაზნოლს უახლოვდებიან, ოფიციალური გაზეთი კი თვის გაზეთებში აცხადებს, რომ ყველა ეს სრულებით არაფერში არა ქსცვლის საზოგადოებრივ მოქმედებასა. გაზეთი Pester Zloyd ტყუილად რისხვს მთელ ქვეყანას, ნუ დაღუპავთ ოსმალებსა, ტყუილ-უბოლოდ დაზარალებს იგი რუსების უდიერობაზედ, რომლის წინაშე უარმანდელი ქცევა ოსმალების ბოლგარიაში არაფერია, არავინ ისმის მოდიარების კენსას, არა ვის არა ქსჯერა რუსების უდიერობა.“ ჩვენ დარწმუნებული ვართ, — ამბობს კიდევ იგივე გაზეთი, — რომ ამით ვერ გამოიცილებს გამეფების საზოგადოების წმენა. ავსტრია არ მოინდობს იმ სახელმწიფოთა გადაიტკრებას, რომელთაზედ მეტობა ქსურს; მას ოქმართაც არა აქვს ისე მოიქცეს, როგორც მადიარებს უნდათ და პირ-და-პირ აცხადებს: რუსები ბალკანის იქით უფრო ნაკლებ ვნებას მოგვიტანენ, ვიდრე ბალკანის აქეთა. ვინც იცის რომ არ გავერთოთ საქმეში მაშინ, როდესაც რუსეთი დუნაისს გადავიდა, მას ისიც უნდა ესმოდეს, თუ რატომ ესლაც არ ვერევით საქმეში.“

— ყველა ბოლგარიის სტუდენტები, რომელნიც პრაგაში, ვენაში და ვეშტში იმყოფებიან, შინისკენ არიან მიწვეულნი, რადგანაც იგინი მათის სამშობლოს განთავისუფლებისათვის არიან საჭირონი. 25 სტუდენტი კიდევ გასულან პრაგადგან.

— გაზეთს Memorial diplomatique-ში ამას წინედ დაბეჭდილი იყო, რომ ინგლისმა და ავსტრიამ ჩუმიდ პირობა დაუდგეს ერთი ერთმანეთსა, რომ თუ ვინცობას რუსის ჯარი სერბიაში შევიდა, ინგლისი არავითარ დაბრკოლებას არ მისცემს ავსტრიას ბოსნიას და ჰერცეგოვინას დაიჭიროს. მუსურუს-თაშმაც (ოსმალეთის ელჩის ინგლისში) გამოაცხადა, რომ არც ოსმალეთი იქმნება ამის წინააღმდეგო. ესლაც მუსურუს-თაშა

სსწყსკრთს საფრანგეთის გაზეთს, რომ არათეორი მაცის-
 თანა არ მიიქვამსო რა და ამბობს: „ჩემის აზრით ბოს-
 ნისის და ჭერტგოვინის დაჭერა ავსტრიის მიერ ისეთივე
 უბედურება იქნება, როგორც თვით რბი ავსტრიასთანაო.
 მაგრამ მე მგონია, რომ ტუვილად ჭისწამებენ ავსტრიას ამ
 გვარ განზრახვასაო.“

ოსმალეთი. მას აქეთ რაც რუსის ჯარმა ტირ-
 სოკა და გაბროკა დაიჭირა ხონთქარი და მისი კარის
 კანი დიდს მწუხარებას მიეცნენ. სადღაა ეს სისა-
 რული, რომელიც დაბადა ოსმალის ჯარის გამაჩვევებამ
 მტერი აზიში, — იწერება ავსტრიის გაზეთის კორრეს-
 პონდენტი. ოსმალებს ჯერ თითქმის არავითარი დაზარა-
 ლება არ მიუციათ რუსებისათვის. ამ გვარი დაუდევრე-
 ლობა მთავარ საზღვლისა ძალიან უკვირთ სტამბოლში
 და კერძო გზით კერ გაუგიათ რა მიზეზია. ვეუღან
 დღეატი ისმის. ხონთქარი ძალიან დაშინებულია და სულ
 რუსები ელანდება ჩემს სასასლეს გარს შემოვრტყმიანო.“

— კენელი კორრესპონდენტი ნემენცურის გაზე-
 თისა ამბობს, რომ ოსმალების სამინისტროს გამოცვლა
 ისე არ ჩაივლისო რომ ომის საშისათვის გავლენა არა
 იქონიოს რაო. აი რას იწერება ოსმალების მდგომარეობა-
 ზე: „სტამბოლის სასასლესში უფრო დიდი შიში და
 დეღაა, ვიდრე თვით ხალხში. ამის მიზეზი მარტო ის
 კი არ არის, რომ რუსის ჯარი აღრიანობლის გზაზედა
 დგას, არამედ თვით რედით-ფაშად (რომელიც გავზანი-
 ლი იყო შემდგომი სამხედრო მდგომარეობის გამოსაძიე-
 ბლად) დიდ სამწუხარო ამბავს იწერება. თვითონ აბდულ
 ქრიმ-ფაშას (ამ უამად, როგორც მოგეხსენებათ, გადა-
 ყენებულია) არც არავითარი ცნობა აქვს თურქეთის მხედ
 რობის მდგომარეობისა, არც არავითარი წინადავე შედ-
 გინილი ჰქვანია. ნიკოპოლის ალება სტამბოლში კენიდან
 შეიტყეს. ხონთქარის სასასლესში საშინელად დაიფეთებულნი
 არიან. რეუფ ფაშისა, რომელიც ბალკანის მთის და-
 სარგვლად იყო გავზანილი, სტამბოლში არა იციან რა.
 საქმე იქამდისინ მივიდა, რომ ავსტრიის დრაგომანსა-
 ჭისოკეს საომარს ადგილებში წასულიყო და ნამდვილი
 ამბავი შეეტყო. ამისთანა მდგომარეობაში ვეუღაფერი მო-
 სალადრელია სტამბოლში, თვით მოჩიგების წინადადე-
 ვაც კი. მაგრამ შეიძლება დაგვარწმუნოთ, რომ რუსეთში
 სრულიად არა ჭსურთ ესლავი ომის შეწყვეტა, რადგანაც
 მკლათ თუ შესვლებათ შემდეგ წინდადისთანა მარჯვე
 ვარკობაა“.

ამ გვარ მწუხარებაში ოსმალების გაზეთის „ბასი-
 რთის“ კიდევ ახალი საქმე გამოუჩინა ოსმალებისათვის.
 გაზეთი ამბობს, რომ ჩერნოგორიელნი აქამდისინ ამის-
 თანა მხეცებად და ბარბაროსებად იმიტომ არიანო, რომ

მათი მთიანი და უდაბური ადგილ მდებარეობა განათლე-
 ბუღს ხალხებს არიდებსო. ამის გამოისობით მთავრობა
 დიდ სარგებლობას მოუტანს მთელს კანტონობას და
 თვით ჩერნოგორიელებსაცო, რომ ისინი დიდებულები იმი-
 რიამ სსვკ უფრო ნაყოფიერ ადგილას გადასახლდნო და
 მიწა და საქონელი მისცესო. ამ გვარის წერხვისათვის
 კია პასუხი იციან ჩერნოგორიელებმა. კია წამალი უჩე-
 ვია „ბასიარეთს“ ხონთქარისათვის, რომელიც ამოდენა ხანი
 ეამება და მანც კერა გასდარ ამ ვაკვაც ჩერნო-
 გორიელებთანაო.

— ხონთქარს ბძახება გამოუცია თურქე, რომ ეო-
 კელი მოხელე აღრიანობლის ვილანეტში, რომელიც კი
 თავის ადგილს დახეებს, სიკვდილით დაისჯებაო.

სამხიბი. იმ 31 დეკემბრისა მაგივრად, რომელიც
 დეკემბრის ბოლომდე გადადგნენ, ამ უამად ახალი არიან
 ამოჩეულებნი; ამ ახალ შორის ნახევარი მთავრობის
 მომხრეა სე რომ მთავრობას მოემეტა კიდევ 15 თუ
 16 კენტი.

ფერილი ამბავი. მიტანდ-ფაშა დახარბეულია
 თურქე ხონთქარის მიერ სტამბოლს და წასულა კიდევ.
 აწინდაღას კეზირის გადაყენება აუცილებელიაო.

— ლონდონში დიდი მიტინგი შეერიდა, რომელი-
 ზედაც კონ-ბრაიტს უთქვამს სიტყვა. ბრაიტმა სთქვა,
 რომ ინგლისი უსათუოდ ნეიტრალიტეტზე უნდა იდგე-
 სო, თორემ საშისა მთელი ევროპის სახელმწიფოანი
 წინ არ აღიდგინოსო. იმავე მიტინგზედ ლიბერლების
 მოთავეს, მარკიზ კარტინგტონსაც წამოუთქვამს სიტყვა
 და იგივე აზრი გამოუცხადებია.

— ოსმალების მთავრობა წამ და უწუმ უჩივის
 ევროპას რუსის ჯარი შეუბრალებლად ევილება ოსმალებსაო.
 ესლ ინგლისის მთავრობას დიპლომატიური მიწერ-მო-
 წერა გამოუცხადებია ამ საგნის შესახებ. ამ მიწერ-მოწე-
 რაში სსვკათა შორის ხონთქარის შემდეგი სიტყვა
 თურქე მოხსენებელი: „მანამ რუსების შეუბრალებელი მტე-
 ვა არ შესწეება, მე კერ შექვლება შევიმარო ჩემი
 მემშვერდომნი.“

— სტამბოლში სძა გავარდნილა, რომ მთავრობა
 მოჩიგების წინა დადებას გაუგზავნისო სელმწიფე—იმე-
 რტოტის. მაგრამ გაზეთის Memorial diplomatique-
 ის სიტყვით ხონთქარს არამც თუ მოჩიგება არ სურსო,
 არამედ წინასწარმეტყველის მაჭმადის დრომის გაშლას
 ავირებს, თუ რუსები აღრიანობლს დაიტერნო.

— ოსმალების მთავრობა მსოფლოდ მაშინ იქნება
 თანახმა ინგლისის მიერ გადლინობლის დაჭერისა, რე-
 დესაც ინგლისი რბს გამოუცხადებს რუსეთსაო.

რ. ს. მ. ა. ს. ს. ა. ს. ს. ა. ს. ს. ა.

ლივანა და კლარჯეთი

ჩვენს ესლანდელ მწერლობაში და სსოგადლებაში ერთი ცნება აზრია დამყარებული, ვითომც ქართველის ხალხის დასახლებული ადგილის სამზღვარი ჭო რ რ ხ ი ს მ დ ი ნ ა რ ე ი ე რ ს . ამასე ერთი აზრით არის მოფენილი, ვითომც სასაღვთისს ომის შემდეგ 1829 წელს აღმოსავლეთის მხარეების დროს სამზღვართ ჭო რ რ ხ ი ს , ესე იგი ქართველის ხალხის სამზღვარი დაეღვათ და ვითომც სასაღვთისს მსგავსების გამო შეცდომით ჭო რ რ ხ ი ს ნაცვლად ჩოლოქსე გაუტანათ მიჯნაო. ეს მხოლოდ უბრალო დაზარალება და ფაქტები სრულებით არ ამტკიცებს, მით უმეტეს, რომ მოჩაგების შეკრულობაში მდინარეს გარდა სხვა ადგილებიც არის აღნიშნულნი.

მანც და მანც სასლანდელის გეოგრაფიულის აღწერითა და ისტორიის შემოწმებით ნათლათა ვხედავთ, რომ ქართველი ხალხი ჭო რ რ ხ ი ს მ თ ე ლ ხ ე ბ ა ს ე და ს ც ხ ო რ ე ბ ს გ ა ღ მ ა - გ ა მ ო ღ მ ა . ჭო რ რ ხ ი ი წ ე ბ ს მ დ ი ნ ა რ ე ბ ა ს დასავლეთ მხარეს, ბაიურთს ზემოდ და მომდინარებს ლაზის ტანისა და სომხეთის მთების შუა, სამხრეთ-ჩრდილოეთისკენ, და მეტე შავშეთისა ანუ კარსხალის მიერთან მიუხედავს, ჩრდილოეთ მიმდინარებს და ბათუმიან ჩაკრთის ზღვას.

ჭო რ რ ხ ი მომდინარებს ორას ორმოცდაათის ვერსის სიგრძეზე და სიგანე აქვს ოცდაათიდან სამოც ვერსამდე. ამ გვარად ლაზანზე და ჩო რ რ ხ ე (200 ვერს) უფრო გრძელია და სიგანე თითქმის იგივე აქვს, რაც კახეთისა და ქაიხის. ეს მსუბუქათ თვალის გადავლება კვირვებებს სიგრძეს ღვიანისას და კლარჯეთისას.

ღვიანს ანუ ძველი ღვიანი სდევს ქობულეთს, აჭარას და შავშეთის დასავლეთს და მიდის ჭანეთის მთამდე ჭო რ რ ხ ი ს ხ ე ბ ა ს ე , ართვინს ზემოთ; ართვინიდან ზემოთ ჭო რ რ ხ ი ს სათავემდინ სდევს ძველი კლარჯეთი. ღვიანს სამხრეთ ოლთისის გარშემო სდევს მაზრა ტაო-კარი (თავისკარი, თავსევი) და კოლა. მაგრამ ჩვენ აქ მხოლოდ ღვიანს და კლარჯეთს მოვიხსენებთ.

სამწუხაროდ ჩვენდა კლარჯეთზე ორიად მტკიცე ცნობა გვაქვს და მომტკიცებულად საცნობი უფრო ღვიანის ამბავი გიცით. ერთ ხმათ მოგვითხრობენ ჩვენას დროს ოგზურნი და ძველი მწერალი ვახუშტი, რომ ეს ადგი-

ლები ძლიან მთიანი და ხეობიანი ადგილია, რადგან ორსავე მხარეს ჭო რ რ ხ ი ს მ დ ე ბ ა რ ე ბ ე ო რ ი ა დ მ ა ღ ლ ი ჭ ა ნ ე თ ი ს , კარსხალის და სომხეთის მთები. ამთგან გამომდინარებენ წვილი მთის წყლები, რომელთა ნაპირები შემოსილია მშვენიერის მცენარითა, თუმცა შიგა და შიგ ქვა-ღორღიანი და შიშველი კლდეებიც მოიპოვება. სადაც ვიერთი მუჭა მიწა შეღორღილა საკვირველი მცენარეობა ჩანს და ზედ ამისულა ვაზი, ზროწყელა, ნუში, ლელი და ზეთისხილი. თიბათვეში ხობალი და ქერი მოჭრილია და სიმინდსა სთესენ. ამ გვარათ ორი მოსავლი მოდის.

მცხოვრებთა მოჭყავთ საკმათ ბევრი ზური და სომინდი, ინგლისის ვაჭრები ყიდულობენ და ჭო რ რ ხ ე ს ა ნ დ ლ ე ბ ი თ ბ ა თ უ მ ს ჩ ა ქ ე თ . ამას გარდა ვაჭრობენ ხილითა. შირტუცს ინახვენ ცხენსა, ჯოხს და ცხვარს. ვახუშტი მოიხსენებს, რომ ღვიანში ყველს ისეთს აკეთებენ, რომ არც წახსდების და არც დაობდებისო; თითო წონით ათიდან ოც ლიტრამდე იქნება და თუმცა ხაშტი, ძლიან კარგიაო. — ხელოვნობა საკმაოდ კარგა ვაჭრულეებულაა: არის იმისთანა სოფლები, მაგალითად ბოჩხსა, რომ არც ხენენ და არც სთესენ; ზურს ყიდულობენ, და საჩხენად იციან სახდლების (კაიუკების) კეთება; ამას გარდა სახეობს ქარსხები აქვთ, წისქვილები, აკურისა, კრამიტის და კირის ქურსახები, ჭურჭლის ქურები. აგრეთვე ძველადგან ხუროობა და ხის სახლის შენება კარგათ იციან. სახდლები და ნაგები მისატან-მოსატანათ ისე მისვლია, რომ ბევრგან ცხენი და სახედაჩი არა ჭყავთ და არც ვი უნდებათ.

ამ უკანასკნელ წლებამდე სავაჭრო გზა სრულებით არ იპოვებოდა და ამიტომ საქონელი მარტო ჭო რ რ ხ ე ს ე ჩ ა ქ ო ნ დ ა თ 50 ვერსტის დაყოლებაზე, ართვინიდან ბათუმს, სახდლებითა. ამ სამი ოთხი წლის წინათ ბათუმიდან ყარსამდე მოსესეს გზის კეთება დაიწყო. ეს გზა რასაკვირველია დიდათ განცხოვრებს ვაჭრობასა, მისულა-მოსულასა და ამ გვარათ ხალხს მიერეუბულის ცხოვრებიდან გამოიყვანს.

ჭო რ რ ხ ი ს გ ა ღ მ ა - გ ა მ ო ღ მ ა მ ხ ა რ ე ს ძ ლ ი ა ნ მ გ ი დ რ ო თ დასახლებულია ქართველი ხალხი სოფლებში მცხოვრებულნი ძლიან მშვენიერის შესედილობისა, ოგზურელის და კარვის გონებისანი არიან. ხალხი წმინდათ მშვენიერათ და ტკბილათ ქართულათა დაზარალებს. ძველადგან ეს ად-

გილი საქართველოს შუაგულთან ახლოს იყო და ძველი დიხსება ქართველობისა დღევანდლამდე არ დაუარჩევს. ქართველები სარწმუნოებით მკვამდინი არიან, ასევეთ გიო, რომ დრე ქრისტიანები ყოფილან და საქართველოსთან შეერთებულნი. ქალაქებში ართვინს, ისპინს სომეხნი არიან, რომელნიც ნახევრობით ქართულს და სომხურს ურქეან. სომეხნი ქრისტიანები არიან (სომეხ-კათოლიკე სარწმუნოებისა). ზანსალის (ანუ ზანსლის) სეობაში დაჩენილან ხუთიოდე კომლი ქართველი, რომელნიც ცხადათ ქრისტიანობენ (მართლმადიდებელის სარწმუნოებაზე), ჭყვთ საკუთარი მღვდელი, ახალციხეში სელ-დასხმული გვარათ ეღებან; აქვე საიდუმლოთ თითქმის მთელი ქართველობა ქრისტიანობს. ეს უკანასკნელი გარემოება შესანიშნავია. მართალია ამ უამდ ოსმალოსსახელმწიფოში ქრისტიანობას არ სდევნიან რჯულის გამო და როგორც ამბობენ თვით სტამბოლში ოსმალებთანნიც, არიან გადასულნი ქრისტიანობაზე (პროტესტანტის სარწმუნოებაზე), ეკლესიაც აქვთ და წირვა ღოცვა ოსმალორქ ენაზე; ამასთანავე მართალია, რომ ოსმალოში ყველან და ამთში თათარსაც გაქრისტიანება შეუძლია, ნება აქვს, და ყველა ქრისტიანს საქრისტიანო სწავლის მოყენის უფლება აქვს. თუმიც ეს ყოველი ასეა, მაგრამ მაგარი ეს არის, რომ თვით გარეშემო ხალხი რა კი მკვამდინია, იმათში მცხოვრებელს ხალხისა ერიდება. ამიტომ ზანსალის ქრისტიანობა შესანიშნავია; ამას გარდა შესანიშნავია იმით რომ წინათ აქ ქრისტიანობა დიდს დევნულებში ყოფილა. ამჟე ზანსალისა სეობაში ქართული ენის კილო განსაკუთრებულია. აქ ჩვენგან ისე ჩქარის გამოთქმით და სიტყვის ბოლოში დიფტონგის დაცემით (როგორც ფრანციულში) არსადან არა ღანზარვობენ თურქე. ზანსალის გზა მღებარებს ქობაქილამ ჭანეთის მითთ.

რაც წარსულ ისტორიულ ცხოვრებას შეეხება აქ არ დაჭვიწიებით ქართველობა. ართვინში სცხოვრებენ ახალციხის ათაბაგების ჩამომავალნი ბეგები: ესენი ამბობენ, რომ ნამდვილი ჩამომავალნი ესენი არიან და არა შავშეთის ბეგები ოქრობადეთს მცხოვრებულნი. ამ ბეგებს ასევეთ წინაშართა თავ გადასავალი რაც ამ სს ორმოც წელს შეეხება. ამ ათაბაგების გვარის ჩამომავალთაგან ამ უამდ ართვინში ათიოდე კომლი სცხოვრებს. მაგრამ ამ ბეგებს არავითარი მნიშვნელობა და გავლენა აღარა აქვთ: უბრალო ალებსა გვანან. ეს მნიშვნელობა დაჭკარვს მას

აქეთ, რაც ახმედ—ფაშამ ხიმშია შეიღმა ლივანზე გამოიღამქრ და ალი-ბეგ ათაბაგის გვარისსა სახლი დაუწვა. მას შემდეგ ლივანშიც ხიმშიაშვილებს ჰირველი ხმა აქვთ.

ლივანს სხვათა შორის ორი შესანიშნავი ძველი ეკლესია არის: ერთი სოფელ ზანსალს და მეორე ოპიზას ნათლის მცემლისა. ოპიზის ეკლესიასთან მწავალი შენობებია, რომელიც გვიმტვიცებს, რომ აქ დიდი მონასტერი უნდა ყოფილიყო, თითო მონასტრის სადგომის შესრობის სიგრძე 38 ნაბიჯია და სიგანე 33. ეს შენობები სულ გამარებთა და სვეტებით არის დაყოფილები. თვითონ ეკლესიის სიგრძე 150 ნაბიჯია და სიგანე 80. ამ უამდ სოფელ ოპიზას თორმეტოად მოსახლება სცხოვრებს.—

ზანსალის ეკლესია ამ უამდ მქითათ არის და ამის გამო არ დახგრეულა. ეს ეკლესია ნათლის ქვით არის აგებული და იმისთანა ძველის შენობის სასიათი აქვს, რომლის მსგავსი ძლიან ცოტად დაჩნა მთელს საქართველოში: ამ გვარის შენობისა (სიონურისა უგუნათო), არის ქალაქს ანისსატის ეკლესია, ქართლს ურბისისა, თერგის ხეში სიონისა (სივანისა) და იქვე ხეში სიონის ხეობაზე სოფელ ახალციხესთან ღვთის მშობლისა. ზანსალის ეკლესია მშენიერის ხელოვნებით არის აგებული: სულ სვეტები, გამარები და ჩატრილი თახებიან. შესელოლობა ისეთი აქვს, რომ მცხეთის სვეტიცხოვლის ეკლესიაზე დიდს შთაბეჭდილებას აწამოებს. სამწირველოში დაჩენილან მსატვრობა მცხოვრისა და მოციქულთა. იატაკი კირით არის გაფსილი.

ამ ეკლესიებს გარდა სხვაც ბეგრი ეკლესიები, ხიდები და ციხეები და ხალხისაგან მეტათ ზეტივცემულია. დიდი ქალაქი ჭოროხის სეობაზე, საკუთრად ლივანში, ართვინია. აქ 20,000 სულამდე მცხოვრებულია, ამთში 100 სახლი სომეხ-გრიგორიანებისა, 600 სომეხ-კათოლიკებისა და და დასაჩენი 1300 სახლი მკვამდინებისა. ამის დაგვარათ 5 ხუთი მქითია, 4 კათოლიკეთ ეკლესია, 1 სომეხ-გრიგორიანებისა. დუქანი 250, უკანანა 8, მქითებთან და ეკლესიებთან შეკლებია, ართვინი ქალაქი შუშასა გავსო, ამბობს ავტორი თხზულუბასა უსამი თვე ოსმალოს საქართველოში“. სავატრო საქონელი მოდის ბათუმე მარსელიდამ, ლონდონიდამ და სტამბოლიდამ. ართვინში მოიპოვება ძველი ხელთნწყერი ქართული წიგნები სხვათა შორის ეკლესიებში. ართვინს სავატროთ ჩვენის მსრიდამ უმეტესად ახალციხელები დაიარებიან.

3. უ.

ბრძოლა რომის დასაპრობლად

(გეგეგე) *).

— ეს ჩარჩო, სწორედ მოგახსენოთ, ჰსთქვა დაცინებით თეოდორამ, როცა სურათი ჩამოართვა იუსტინიანეს; ისეთი რამ ყოფილა რომ კაცს ძალიანაც უნდოდეს მისგან ალტაცებაში ვერ მოეცა. ხოლო სურათის სახე არ არის ცუდი. უეჭველად ეგ გოთთა დედუფალია.

დესპანმა ალექსანდრემ თავი მოიხარა ჰოს ნიშნად.

— დიად, ურიგო სახე არ არის. მხოლოდ რაღაც ბარბაროზულია, პირ-მქუშია, ქალის სინაზე არა აქვს. რა ხნისა უნდა იყოს, ალექსანდრემ!

— ორმოც-და-ხუთის წლისა უნდა იყოს.

იუსტინიანემ ეჭვით შეხედა ჯერ სურათს, მერე დესპანსა.

— ეგ სურათი გადაღებულია ამ ხუთმეტის წლის წინად, ჰსთქვა ალექსანდრემ თითქო შეცდომის გასასწორებლად.

— არა, მიუგო იმპერატორმა:— შენ ჰსცდები. აი ზედ დანიშნულია, რომ იგი ამ წელს არის გადახატული.

ყველანი ჩაჩუმდნენ გულ გადალეულსავეთ.

— მაშ თუ ვგრეა, მხატვარნიც ისე პირმოთნენი ყოფილან, როგორც...

— როგორც იმპერატორის კარის-კაცნი, ჩამოართვა სიტყვა იუსტინიანემ.

თეოდორამ გადაასხეფერა სიტყვა და ჰსთქვა:

— რა საჭიროა, რომ ტყუილ უბრალოდ გყავანებთ სურათისა და ქალის ხნიერობის თაობაზედ, მაშინ, როდესაც საქმე სახელმწიფოს ვითარებაზედ არის მიმდგარი. რა ამბავი მოიტანა ალექსანდრემ? შენ, იუსტინიანევ, რაიმე გარდაწყვეტილობა მიგილია, თუ არა?

— თითქმის მიმილია. მხოლოდ მსურდა, რომ შენთვისაც რჩევა მეკითხა: მაგრამ შენ, ვიცი, ომს მიქადაგებ.

— მაშ, ხელმწიფეო, ჰსთქვა გულდინჯად ნარზესმა: რატომ წინადეე არ შეგვატყობინე, რომ იმპერატორის მეუღლეს ომი სურვებია? მაშინ ჩვენ ჩვენს სიტყვებს ჩვენთვისვე შევინახავდით.

— რაო? შენ მაგით იმისი თქმა გინდა, რომ მე ჩემის ცოლის ყურ-მოჭრილი მონა ვარ?

— ენა გაიფრთხილე, წამოიძახა რისხვით თეოდორამ: ბევრნი ყოფილან იმისთანანი, რომ უფიქრიათ მე ხელს ვინ მახლებსო, მაგრამ მტერად აღგვილან იმის გამო, რომ ენა მეტად ბასრი ჰქონიათ.

— შენ, ნარზეს, ძალიან გაუბრთხილებელი კაცი ხარ.

— ხელმწიფეო, მიუგო ნარზესმა ისევ გულდინჯად: მე დიდი ხანია სიფრთხილეს თავი დავანებე. ჩვენ ვჰსცხოვრობთ იმისთანა დროს, იმისთანა სახელმწიფოში, იმისთანა სახელმწიფო კარზედ, საცა ერთის სიტყვის გამო, თქმული იყოს, თუნდა არა თქმული, შეიძლება კაცი რისხვის ქვეშ ჩავარდეს და დაიღუპოს. რადგან მეც ჩემის სიტყვის გამო ვშიშობ სიცოცხლიდამ გამცლიან, ამის გამო ჩემთვის უმჯობესია მოგკვდე იმ სიტყვისათვის მაინცა, რომელიც მე თვითონ მომწონს.

იმპერატორმა გაიცინა.

— დამეთანხმე მაინც, ჩემო დიდებულო, ჰსთქვა იუსტინიანემ: რომ მე ვითმენ ბევრს გულახდილად პირში თქმას.

ნარზესი იმპერატორთან ახლო მივიდა.

— შენ ბუნებით დიდი ხარ, იუსტინიანევ, და მბძანებლობის ღირსიც დაბადებითვე: ესე რომ არ იყოს, ნარზესი შენ არ გემსახურებოდა. მაგრამ ომფალამ თვით ჰერკულესი გაანამცეცა.

თეოდორას რისხვით აენტო თვალნი. იუსტინიანე შეშინდა.

— კარგი წადით ეხლა, ჰსთქვა იუსტინიანემ: მე მინდა მარტომ რჩევა ვკითხო იმპერატორის მეუღლეს; ხვალ შეგატყობინებთ ჩემს გარდაწყვეტილობას.

ყველანი გავიდნენ.

— შეუდრე მას, უთხრა იუსტინიანემ თეოდო-

*) „ივერია“ № 19.

რას, რომელსაც მიუახლოვდა და კოცნა დაუწყო: მას კეთილის განზრახვით მოსდის ეგ.

— მე ეგ ვიცი, უპასუხა თეოდორამ: მაგრამ თუ ეგ აქამდის ცოცხალია კიდევ, მარტო იმიტომ არის, რომ საჭიროა ბელიზარის წინააღმდეგ სახმარისად.

— შენ მართალი ხარ როგორც ყოველს ეამს, უთხრა იუსტინიანემ და მოეხვია.

ეს რა დაპმართვია? იფიქრა თეოდორამ—ეს ალერსი იმას ნიშნავს, რომ სინილისი წმინდა არა აქვს.

— ღმერთმა არ მალირსა ნიჭი, რომ თვით მე ვიმარჯვებდე ხოლმე იამში, განაგრძო იუსტინიანემ: მაგრამ წარმომიგზავნა კი ეგ ორი კაცი, და მადლობა ღმერთს, მარტო ორი. მათი ერთმანეთის შური და ცილობა ბატონობას მე მარჩენს. ეგენი რომ ერთმანეთს დაუშვებოდნენ, ჩემი ბატონობა განჰქრება. შენც ხომ ზეთს ასხამ მათს მტრობის ცეცხლსა?

— ეგ ძნელი არ არის. მათ შორის ბუნებითივე მტრობაა, როგორც ცეცხლსა და წყალს შუა ყოველს ზაფრიანს სიტყვას მაგ მახინჯისას გადაეცემ ხოლმე ჩემს მეგობარს ანტონინას, ბელიზარის ცოლსა და მბრძანებელსა და ყოველს სიბრყვეს გმირის ბელიზარისას ვაცნობებ ხოლმე მაგ წიწლაკიანს მახინჯსა. ამას თავი დაეანებოთ, საქმეს დაეუბრუნდეთ. შენ გადაგიწყვეტია იტალიაში საომრად შესვლა. ვისა ჰგზავნი?

— რასაკვირველია, ბელიზარის. მან აღმიტკვა ოც-და-ათი ათასით ისა ჰქმნას, რაც ნარზესი დამპირდა ოთხმოცის ათასითა.

— შენ გგონია ოც-და-ათი ათასი სამყოფია?

— არა, ხოლო აქ ბელიზარის სახელია გარეული. იგი სახელისათვის ყოველს ღონეს იხმარს, რომ დაპირებული შეასრულოს, მაგრამ ვერ შეასრულებს კი.

— ეგ კარგი იქნება. მას აქედ რაც მან დაამარცხა ვანდალნი, მის ამპარტავენებას საზღვარი აღარა აქვს.

— სამს მეოთხედს საქმისას კი გააკეთებს. მაშინ მე უკუ-ვიხმობ მას; თვით წავუძღვები 60,000 კაცს, თან წავიყვან ნარზესსა და ამ სახით, თითქო თამაშობით, დავასრულებ საქმეს. მაშინ მეც სარღლად გამოეჩნდები და გამმარჯვებელადაც.

— კარგად მოგიფიქრებია, ჰსტქვა თეოდორამ გულ წრფელად აღტაცებულმა ქრმის ხერხიანად დაწყობილებისაგან.

— რასაკვირველია, ჰსტქვა ოხერით და სიტყვა-წყვეტით იუსტინიანემ:—ნარზესი მართალია, მე ამას ჩემის გულის სიღრმეში ვჰგრძნობ. სახელმწიფოსათვის უმჯობესია ჯერ სპარსნი გაგვედევნა, ეგ უფრო საჭიროა და ჰკუყას ახლოც. აღმოსავლეთიდან განსაცდელი რამ მოგველის.

— მოგველის და მოვიდეს; იმ დრომდე ჯერ კიდევ ბევრი საუკუნოები გაივლის. მანამდე შენი სახელი გათქმული იქნება ქვეყანაზედ, ვითარცა აფრიკის და იტალიის დამპყრობელისა. ნუ თუ შენ უნდა იღვაწო საუკუნოთათვის? დეე ვინც შენს შემდეგ იქნებიან, მათ იწუხონ თავიანთათვის. მაგრამ ჯი რა, დაუმატა თეოდორამ და ჩაფიქრდა.

მისი პირმოთნე სახის ცბიერი მეტყველება მსწრაფლ შეიცვალა და საქმიანი საანახაობა მიიღო.

— შენ არამც თუ მარტო იმპერატორი ხარ, შენ ამასთან ადამიანიცა ხარ და უნდა იფიქრო შენის სულისათვის უფრო მომეტებულად, ვიდრე სახელმწიფოსათვის. შენ ნაუწყი გაქვს, რომ ჩვენის მეფობის გაბრწყინებისათვის და დიდებისათვის ჩვენ მრავალი ცოდვა და სისხლი დავიდევით. მართალია, ამ გზით მოპოებულის განძითა ჩვენ ვაშენებთ წმინდა, საქრისტიანო სიბრძნის სახელზედ, ტაძარსა გამარჯვებისას; მარტო ეგ შეიქმს ჩვენს სახელს უკდავად, მაგრამ... საიქიოსათვის, ვინ იცის სამყოფია ეგ თუ არა?... ყური მომიგდე—აქ მას თვალები ცივის ბრწყინვალეობით აენტენენ: ამოვხოცოთ ურჯულონი და ქრისტეს მტერთა ღმერთი გავიღოთ საიქიოს მოწყალების ხილად.

იუსტინიანემ მისი ხელი თვის ხელში შეკუმშა, მიიმედ ამოიოხრა და ჯვარს მიაბჯინა თვალები.

— შენ კითხულობ მას რაც თვითონ მე გულის ფიცარზედ დაწერილი მქონდა. ეგ არის ის საგანი, რომელიც მე საომრად მიწვევს. ხოლო განა მე შემოძლიან, განა მე ღირსი ვარ ეგ ღიდი და უწმინდაესი საქმე შევასრულო უფლისა ჩვენის საღიდეზობად? მე ვეჭვობ, მე ვტოვრტმანობ...

და აქ უამბო თეოდორას თვისი ნახული სიზმარი. მე მივდიოდით რალაც ქვეყანაში, რომელზედაც უფიდი ბეჭი მოჩანდა. ხის ძირს ეძინა ერთს საოცარის მშვენიერების ქალსაო.

— გარნა განჰსწყვიტა მან ამბავი და შეხედა თეოდორას მოუსვენარის თვალითა: შენ წინადვე ნაუწყი გაქვს, რომ მე სიზმარს ვამბობ და სიზმარი ხომ იცი თვით რჯულია და მასზედ არა ვის ძალა არა აქვს.

ამის შემდეგ განაგრძო იუსტინიანემ თავისი სიზმარის მბობა:

მე შევედგე იმ ქალის წინაშე და ამ დროს უცრად ჯაგებიდამ გამოვარდა დათვიო და იმავე წამს მეორეს მხრით გამოვიდა გველიო სისინით. ქალმა გაიღვიძაო და ჩემი სახელი ახსენაო. მე მივეარდი ქალსაო, გადავეხვიეო და ერთად გავიქეციითო. როცა უკან მოვიხედეო, ვნახე, რომ დათვს გველი გაღუგლეჯია და გველს კიდევ სასიკვდილოდ დაუშხამავს დათვიო.

— ქალილა? იკითხა თეოდორამ.

— ქალმა მაკოცა მე შუბლზედ და თვალიდამ დამეკარგა. მე ტყუილ-უბრალოდ ვიწვდიდი მისკენ ხელებს. ქალი იგი, დაუმატა მან ჩქარა, თითქოსურსო თეოდორას დაასწროსო, — ხომ იტალიაა?

— უეჭველად, მიუგო ღინჯად თეოდორამ, მაგრამ გული მისი კი მძიმედ ჰქმუნდა.

— შენ მართალი ხარ, ჩემო ჰკვიანო მეუღლევ, დაიძახა იუსტინიანემ გულზედ მოშვების ხმითა: შენ ხარ მანათობელი ჩემის სულისა. მაშ გათავდა — ბელიზარი იტალიაში მიდის. მაგრამ აიკიდევ რა.

აქ უსტინიანემ თვალეზი ძირს დაუშვა და ხელი ჩაავლო თეოდორას ხელსა.

აი, ეხლა ყველასფერს შევიტყობ გაიფიქრა თეოდორამ.

— როცა ჩვენ ძირს დავცემთ გრათთა სამეფოსა და მათთა დედუფლის შემწეობით ბინას მოვიკიდებთ რავენაში, მაშინ რა... რა გზა მივცეთ დედუფალსა?

— რა გზა მივცეთ? მიუგო ლიტონად თეოდორამ: იგივე, რაც ტახტიდამ გადმოგდებულს ვანდალთა კოროლს მივეციო. დედუფალი მოვა აქ, ბიზანტიაში.

იუსტინიანემ ამოიოხრა.

— მე მოხარული ვარ, რომ შენ აგრე გსურს, უთხრა გულმართალის სიხარულით და ხელი მოუჭირა მის პატარა, თეთრსა და მშვენიერს ხელსა.

— მე ამაზედ მეტიცა მსურს, განაგრძო სიტყვა თეოდორამ: — საჭიროა დავაჯეროთ იგი, რომ მას აქ სიყვარულით და ალერსით დახედებინ. მე იმას ნათესაურს წიგნს მივწერ, მოვიწვევ ჩვენთან და ვაუწყებ, რომ გაჭირებაში მას ყოველთვის ბინა ექმნება ჩემს გულში.

— ოჰ, რა რიგად გამიადვილებ მაგით ჩვენს გამარჯვებასა. ასული თეოდორისისა განშორდება თვის ხალხსა და ჩვენკენ გადმოვა!

— ხოლო ბელიზარი ეხლავ კი არ უნდა მიადგეს მხედრობითა. ჯერ მახე უნდა დაუგოს.

— მახეს ვინ დაუგებს.

— მახეს დაუგებს ის, ვინც იმათში ყველაზედ უფრო ჰკვიანი კაცია, ესე იგი, ცეტეგ ცეზარიუსი, რომის პრეფექტი, ჩემის ყმაწვილ-ქალობის ამხანაგი.

— ძალიან კარგი, მაგრამ მარტო მას არ უნდა ეგ ვაქმნევინოთ. იგი რომაელია, ჩემი ქვეყნდრომი არ არის; მე იმას ყველაფერში ვერ მივენდობი. სხვა კიდევ ვინ გავგზავნოთ?

— ყური მომიგდე, იუსტინიანევ, — ჰსთქვა თეოდორამ მცირეს ღუმილის შემდეგ: შენ კარგად იცი, რომ მე შემოძლიან გულიდამ ამოვიღო ჩემი პირადი მტრობა და დევიწყებას მივცე, როცა საქმე სახელმწიფოს შეეხება. მე თვითონ გირჩევ გაგზავნო იტალიაში ჩემი დაუძინებელი მტერი: პეტროსო,

ბიძაშვილი ნარზესისა, ცეტეგის თანა-შეზღვილი ამხანაგი.

— თეოდორავ, დაიძახა იუსტინიანემ სიხარულით: შენ სწორედ ღეთისაგან ხარ ჩემთან წარმოგზავნილი. ცეტეგი, პეტროსი, ბელიზარი!.. ბარბარონო, თქვენი აღსასრულიც ამაშია!..

მეორეს დილას თეოდორამ კარგს გუნებაზედ გაიღვიძა. მის ქვეშაგების ახლო იყო ვერცხლის დიდი თასი სამფეხაზედ მდგარი და ის თასი წარმოადგენდა ოკეანეს. თეოდორამ წამოიწია ლბილის ღოშაკილამ ბალიშებზედ, რომელნიც იყვნენ პონტოსის წეროების ყუთით გატენილნი და მრქალი აბრეშუმის საურებით მორთულნი; წაჰსწვდა თასსა, ამოიღო მუნით ოქროს ბურთი და ისევ უკანვე თასში ჩააგდო, მოისმა ზარივით ხმა და ამ ხმაზედ შემოვარდა სირიელი მხევალი-ქალი. მხევალმა გულზედ ჯვარედინად ხელები დაიკრიფა, მივიდა ფანჯარასთან, გადაჰსწია შვინდის ფერი ფარდა ჩინურის აბრეშუმისა, მერე ამოიღო იბერიის ლბილი და ფაფუქი ღრუბელი, ბროლის თასილამ, სადაც სახედარის რძე იდგა და დაიწყო იმ ღრუბლით ფრთხილად ჩამოწმენდა თეოდორას სახილამ ზეთით შეზღვილის ცომისა, რომელსაც ღამით თეოდორა იდებდა ხოლმე სახესა და ყელზედა. როცა ეს გაათავა, მხევალი დაეცა მუხლზედ ქვეშაგების წინ, მოხარა ტანში და მარჯვენა ხელი მიაწოდა თეოდორას. თეოდორამ ხელს ხელი მოჰკიდა, აუჩქარებლად ფეხი დაადგა მხევალს ზურგზედ და ისე გაღმობტა იატაკზედ. მხევალი მსწრაფლ ფეხზედ წამობტა და თავის ქალ-ბატონს, რომელსაც საოცრად წმინდა ნაქსოვი პერანგი ეცვა მხოლოდ, წამოასხა ვარდის ფერი დილის წამოსასხამი. მას შემდეგ მიწამდე თავის მოხრით თაყვანი-ჰსცა ქალ-ბატონსა, გაბრუნდა კარებისაკენ, დიძახა ხმა მალლა: აგავე! და გავიდა.

ამ ძახილზედ შემოვიდა ახალ-გაზდა, ლამაზი თესალიელი ბერძნის ქალი, აგავე. მან მიუგორა ქალ-ბატონს პირის-საბანი სტოლი, მრავალის უჯ-

რებით და მინებით სავსე და დაუწყა წმენდა სახისა, წელისა და ხელისა სხვა და სხვა გვარის ღვინითა და წამლებითა.

— შუადღისას დიდი საბანებელი გეჯა მზად იყო! უბრძანა თეოდორამ და გადაჯდა ვეფხვის-ტყავით დაფარებულს სკამზედ. ხოლო აგავემ ავესო ძვირფასის ხის გეჯა სხვა და სხვა სურნელიანის წყალითა, ნახად ასწია პატარა, თოვლივით თეთრნი ფეხნი ქალ-ბატონისა და გეჯაში ჩაუდგამერე მოხდა თავილამ ბადე ოქრომკედისა, რომლითაც თეოდორას ღამით შეეკრა თვისი შავად ბრწყინვალე თმა, და ხშირი თმა აბრეშუმსავით ლბილი გაღმოეფინა მხრებსა და გულ-მკერდზედა; შემოართყა მეწამულის სარტყელი, ფეხებამდე დაბლა თავი დაუკრა, დაიძახა: გალატეაჲ! და გავიდა გარედ.

შემოვიდა ხნიერი მხევალი დედა-კაცი, რომელიც ძიძაც იყო, გამდელიცა და ამას გარდა ერთი სხვა ხელობაცა ჰქონდა,—მაჰანკალიც ყოფილიყო თეოდორასი მაშინ, როცა ეს ამ ჟამად ბრწყინვალე დედუფალი, ასული უბრალო გუშაგისა ცირკში, ზიზილ-პიპილებით მორთული, ჯერ კიდევ თითქმის უსასაკო, იყო მთელის ცირკის გულ გარყენილსაყვარლად.

გალატეამ გამოიარა ყოველივე ჭირი და ლხინი თავისის ქალ-ბატონისა, მისი ნამუს დამხობაცა, მისი აღმატებაცა, ყოველივე მისი ბიწიერება ნახა, იცოდა ყოველივე ის, რაც ჩაიღინა თეოდორამ, რომ იმპერატორის მეუღლეობამდე მიღწეულიყო.

— როგორ გეძინა, ჩემო გერიტო! ჰკითხა გალატეამ, როცა მიართვა თეოდორას სადაფის თასითა სხვა და სხვა სურნელებით შეზავებული ვარდის წყალი, რომელსაც სიცილიის ქალაქი ადანი ყოველწლივ ბლომად გზავნიდა ხოლმე ხარკის მაგიერ თეოდორას კეკლუცობისათვის მოსახმარად.

- კარგად, მე ის სიზმარში ვნახე.
- ვინ? ალექსანდრე?
- არა, სულელო, ლამაზი ანიციი.

— ეგ კარგი, მაგრამ ალექსანდრე დიდი ხანია ხერელში იცდის.

— უჰ, რა მოუთმენელია! ღიმილით ჰსთქვა თეოდორამ: უთხარ მოვიდეს.

თვითონ წამოწვა გრძელ ტახტზედ, და გადიფარა ალის ფერი საბანი აბრეშუმისა ისე კი, რომ პატარა ფეხის თითების წვერები გამოყოფილი ჰქონდა.

გალატეამ გადარაზა დიდი შემოსავალი კარები და ოთახის კუთხეს მიჰმართა, საცა უშეელებელი ლუსკუმა იდგა იუსტინიანესი. აქ პატარა ღილსა ხელი დაჭირა, ლუსკუმამ იქით მიიწია და გამოჩნდა ფარდით ჩამოფარებული ხერელი კედელში. ფარდა აიწივა და ოთახში შემოვარდა ახალგაზდა დესპანი ალექსანდრე.

ალექსანდრე თეოდორას წინ მუხლზედ დაეცა, მივარდა ხელს და მხურვალეობით კოცნა დაუწყო. თეოდორამ წყნარა გამოაცალა ხელი.

— შენვე ჰსთქვი, ალექსანდრე! უთხრა თეოდორამ და გადიგდო უკან თავი, — ხომ დიდი გაუფრთხილებლობაა ჩემგან, რომ საყვარელი კაცი დაგისწარ მაშინ, როცა ჯერ მორთულიც არა ვარ, მაგრამ მე შენ ეგ ალგითქვი რავენაში რომ მიდიოდი იმას წინად, შენც სწორედ გითხრა, ამ ჯილდოს ღირსი ხარ. შენ ბევრი განსაცდელი მოგელოდდა ჩემის გულისათვის.

— მაგრად დამიწან! დაუყვირა თეოდორამ გალატეას, რომელიც ვარცხნიდა ხოლმე და უწნავედა თეოდორას მშვენიერს თმასა.

— დილა, შენ ჩემის გულისათვის ბევრს განსაცდელს მიეცი თავი, უთხრა მერე ალექსანდრეს და მიაწოდა ორი თითი მარჯვენის ხელისა.

— ჰოი, თეოდორავ! დაიძახა ჰაბუკუმა, მარტო ამ ერთის წუთისათვის, მე მზადა ვარ თუნდა ათ ჯერ მოვეკვდე.

— ეგ ხომ, მაგრამ ერთი ეს მითხარ, ჰკითხა თეოდორამ: რატომ არ მომიტანე წიგნის პირი იმ ბარბაროზთა ქალისა იუსტინიანესთან მოწერილი?

— მე ლონისძიებ, არა მქონდა შენთან კაცი გამომეგზავნა ხომალდიდამე. ხოლო გუშინ გადმოვედ ხომალდიდამ თუ არა, მაშინვე გაცნობე, რომ საჩუქართა შორის მისის სახის სურათიც არის. შენ სწორედ კაი დროს მოგვასწარი.

— დილა, მაგრამ ვინ იცის რა დამემართებოდა მე რომ იუსტინიანეს კარის მცველს არ ვაძლევედ სასყიდელს ერთი ორად მომეტებულს მასზედ, რასაც იუსტინიანე აძლევს? გარნა შენ, გაუფრთხილებლო დესპანო, მეტად უხერხოდ მოიქეცი, როცა გოთთა დედოფლის ხნიერობაზედ ჩამოვარდა სიტყვა.

— ჰოი მშვენიერო ასულო კიპრიდისავ, რამდენი ხანი იყო შენ არ მენახე! მე თავში არა მომდიოდა რა, თვინიერ შენის დამათრობელის მშვენიერებისა.

— მაშ თუ ეგრეა, მე დამშთენია მხოლოდ ის რომ შენ მოგიტევა. შავი ზოლი, გალატეავ! შენ როგორც არმიეი უკეთესი ხარ, ვიდრე როგორც სახელმწიფო კაცი. ამისგამო შენ აქ დაგარჩენ და რავენაში კი გავგზავნი უფრო ძველს დესპანს. ესე კარგი არ იქნება? გაუღიმა თეოდორამ და თვალი უყო.

ალექსანდრე მივარდა და ზედ დაეკონა მის ალის ფერს ტუჩებსა.

— შეჰდევ! შენ დიდებულების წინააღმდეგ დანაშაულობას ჰსჩადი, უთხრა თეოდორამ და წყნარად შეეხო მარათი მის ლოყას. — დღეს ეგ იმყოფინე. ხვალ შეგიძლიან კიდევ მოხვიდე და მომიოთხრა ამბავი იმ მშვენიერის ბარბაროზის ქალისა. გეუბნები, წადი მეტქი. მე ეს საათნი სხვას უნდა ვაკუთვნო.

— სხვასაო! წამოიძახა ალექსანდრემ და ერთის ფეხით უკან დაიწია: — მაშ მართალია, რასაც ჩურო ჩულით ლაპარაკობენ ბიზანტიაში? შე, ორგულო...

— თეოდორას მეგობარს იჭენეულობის ნება არ უნდა ჰქონდეს, გაიცინა თეოდორამ.

ეგ სიცილი კარგი სიცილი არ იყო.

— ამ ხანად ნურას ინალელი, შენ თვითონ ნახავ შენის თვალით. წადი.

გელატყამ ხელი ჩაჰკილა მხრებში და მოატრიალა ლუსუემისაკენ.

(ზემდეგო იქნება)

გაზათეზიდამ ამოკრავილი ამბავი.

— დრეზდენში ხმა გავრდა, რომ ჰაზი გარდაიცვალა. რვას მკათათვეს ჰარყიდამ, საცა ეგ ხმა გავრცელბულიყო, ტელეგრაფით კეთისხათ მართალია, ეგ ხმა, თუ არა. ჰასუსათ მოსკლიათ, რომ ჰაზი მშვიდობით ბზნდებო. საკუთარი კორრესპონდენტი ნემეტურის ბაზეთის „National Zeitung“ იწერება ჰარყიდამ რვას მკათათვეს: „დღეს მქონდა შემოსევა და წავიგითხე სარწმუნო ტელეგრამმა, რომელშიაც მოსსენებულია, რომ ჰაზი ისე დასუსტებულია, რომ ყოველს წუთს უნდ მის გარდაცვალებას მოგველოდეთ.“

— ბარონ ჭოლცი დაუბეჭდია ბერლინში თავისი თხუზულება, რომლისთვისაც ეს ღირს შესანიშნავი სასული დაურქმევია: „ლეონ გამბეტა და მისი ლაშქარი“. ამ თხუზულებაში გამოყვანილია საწმუნო საბუთებზედ დამყრებული მთელი სამხედრო მოღვაწეობა გამბეტასი იმ დღიდან, რაცა ეს სასელოკანი რესპუბლიკანელი ჭყარისკებით გამოფრინდა ჰარყიდამ, ომის გათავებამდე. თვითონ გამბეტას ბარონ ჭოლცი დიდის თანაგრძობობით ისსენიებს, აქებს როგორც იმისთანა კაცს, რომელიც საუსა მდიდანის ნიჭიერებით და უმაღლესის მამულის-მოუჯრობითა, ამასთანავე ისსენიებს მის ნაკლულეკანებასაც. მაგალითებრ იმ ადგილას, საცა ლაშქარობას გამბეტას სამხედრო მინისტრობაზედ და სარდლობაზედ, ბარონ ჭოლცი ამბობს: „უეჭველია გამბეტას ბეჭი არა აკლდა რა იმისთვის, რომ საფრანგეთის ახალგაზდა დიქტატორობიდამ გამხდარიყო უზიკატეს კაცად ისტორიაში, ბეჭი არა აკლდა რა, მაგრამ მანინტ ცრუტა-რელაც აკლდა... გამბეტა მარტო სამხედრო მინისტრობას უნდა დაქსყე-

რებოდა. მაგრამ, არა: მას ეგონა, რომ მისთვის ყველა შესაძლებელია, ყველა ადგილად საქმნელია და მოიწადინა სარდლობის დაფინის ფოთოლიცა—და აი ეს იყო კიდრც დასაწყისი ყოველის მისის შეცდომისა. მას ზომიერება აკლდა, მას არ ჭქონდა ის თავ-შემავრება კეთილ-გონიერის კაცისა, რომელიც თავის დღეში ხელს არ მოჭკიდებს საქმეს, თუ ვერ შეჭსძლებს, რომ საქმე სრულიად ხელში ჩაიგდოს.“

— ზეტურბურგის ოლქის სასამართლოში 30 ივნისის ირხეოდა საქმე სამსახურიდამ გადადგომილის კოლლეჟისკის სეკრეტარის ალექსანდრე კატკოვსკისა, რომელსაც ბრალს ჭსდებდნენ მასზედ, რომ სიგელის დასევა უნდოდა. ბრალდებული კატკოვსკი მოსუტებული კაცია, 70 წლისა. რაცა სასამართლოს თავ-მჯდომარემ ჭკითხა რა საქმეში ხართო (ესე იგი, რა ხელობის კაცი ხარო), მან უზასუსა: ოც-და-ათი წელიწადია მე ამ დავის საქმეში ვარო და ბოლოს ისიც დამემართაო, რომ ამ დავამ დამნაშავეთა სკამამდე მომალწვიანო.

— ერთს ინგლისურს ყურნალში „Mind“ დაბეჭდილია მეტად ღირს-შესანიშნავი წერილი გამოჩენილის მეტნიერის ჩარლზ დარვინისა. ამ წერილის საგანი ის არის თუ როგორ ეხსნება ბავშვს ცნობიერება დაბადების შემდეგ. თავისის დასგნის საბუთად დარვინს მოჭყეს ყოველივე ის, რაც შეუნიშნავს თავის შვილზედ ამ ოცდა თორმეტის წლის წინად.

თუ დრო მოკვეცა, ამ ფრიად ღირს-შესანიშნავს წერილს დარვინისას ვრცლად ვაწნობებთ ივერიის მკითხველთა.

— СѢВ. ВѢСТНИКЪ-ში ტფილისიდამ კორრესპონდენტი 26 ივნისიდამ ჭსწერს, რომ აქაურს სასაღბო დღეობის გამმართველს კამიტეტსო როგორცაღ ბედი არ შეჭსწვესო. თუმცა ამ კამიტეტმა შემოსავალ-გასავალის ნუსხა დაბეჭდაო, მაგრამ მანინტ მოგროვილის ფულუბის წინდაუხედავად ხაჭკვს ჭსწამებერო და ამ საგანზედ ურიგო ხმები აქამომდე ქალაქში არ მიმწედაო. რაც უნდა ურიგოდ მოჭტეულიყო ეს კომიტეტი ომში

დაჭრილობის მოგროვილის ფულის შესახებ, მანც კიდევ იმოდენს საკეთო მოიქმედო, რომ ტანჯულთა მხათვის ოთხს თუმანზე მეტი ფული მოაგროვო.

— იგივე გორბესონდენტი ჭსწეს იმავ გაზეთს (№ 64): „ბაქოს გუბერნიასი მცხოვრებნი მანქანდინები ძალიან ავის თვალთ უუურებენ ყოველს ფერს, რასაც გირუსის სახელი ჭქვიან; თათრებთა და მალაქანთა შორის ხშირად მოხდება სოღმე ჩხუბი, რომელიც ტყა-ტყუებით თავდება. შუშასი მთელი ერთი გუნდი მანქანდინთა დაცვა სადგომს, საცა სამხედრო ავეჯულობა აწყვია იმ აზრით რომ იქ იზოვის თოფ-იარაღს და ტყვია-წამალს, მაგრამ მექლის ზარბაზნების მეტი იქ კერა ნახა რა, ისიც მიყარ-მოყარ და ისე წავიდა. იქაურმა მხედრობის უკროსმა (Воинский Начальникъ) და სამოქალაქო წყობილების მოხელეთა, მანინათვე გამოურსადეს მანქანდინების გუნდსა, რომ თუ არ დანიშლებითო და თქვენს მოთავეს ხელში არ მოგვექმთო, ცინიდამ ზარბაზნებს დაუშინთ ჭაღაქსო და ქვა-ქვასედ ზღარ დაკაყენებთო. გუნდი დაქმონილდა და მოთავე ამ ავეჯულობის ხელში მიჭსცა. მოთავე იყო იქაური მოღლა, რომელიც სახსს თურმე უჭადგებდა მთავრობის განდგომასა და სამლო ომიანობასა.

— ღონღონის უნივერსიტეტის საბჭოს გადაუწყვეტია, რომ მიეცეთ ნება ჭაღებსა ყოველგვარი მეცნიერება შეისწავლონ და შესწავლების ნიშნად ჭეროვანი მოწმობა მიიღონ.

— ერთს მეურნაღს რუსეთში გამოუგვეკვია და აღმოუჩინია, რომ ზამბასიდამ შეიძლება იმისთანა წამალი გაკეთდესო, რომელიც ჭინაჭინის მაგიერობას გასწევსო და ჭინაჭინასედ ბევრად იფუი იქნებაო.

გ ა ნ ც ხ დ ე ბ ა

ტფილისში, ყველა წიგნის მალაზიებში ისყიდება:

გოგია მხანაზუკა, ლეგენდა თ. აკაკი წერეთლისა. ფასა ერთი შაური.

ღამრიშიანი, ანუ ზღაპრული მოთხრობა, გამოცემა პირველი. ფასი შვიდი შაური.

ისყიდება ქალაქს, ვართანოვის და გრიქუროვის წიგნის მალაზიებსა და „ივერიის“ რედაქციაში, ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

გორს, ფარნაოზ ნათიევისას.
ახალციხეს, ალექსეევ-მესხიევიხას (მიროვოპოსრედნიკი)

- ლამსნი თქმულნი თ. ნ. ბარათაშვილისაგან**
ფასი 20 კ.
- ზ. ნ. ანტონოვის თხზულება**, ფასი 1 მ.
- მაკთული ანდაზები**, ფასი 10 კ.
- მეფე ლირი**, ტრაგედია **შამსპირისა** ფასი 60 კ.

მქეთიმე ხელაძის სტამბაში იბეჭდება და მალე გამოვა **სამართლის წიგნი** ქათულ ენაზედ, **სამსჯავრო წესდებანი 20 ნომერის 1864 წლისა**, მოთავე განმარტებით, განაჩენებით ძავკასიის დეპარტამენტთა მმართველობით სენატისა, თარგმნილი **ნიკოლოზო სიმონის-ძის გაგვიკალოვის-მიერ**.